

Włóczyński

Teatr legislacyjny

Kamila Gryszel, Stowarzyszenie
Praktyków Dramy STOP-KLATKA

Publikacja została opracowana w ramach wdrażania
polityki młodzieżowej m.st. Warszawy.

fundacja
pole dialogu

projekt współfinansuje
miasto stołeczne
Warszawa

Kamila Gryszel

Teatr Legislacyjny

Czyli jak przy wykorzystaniu teatru zmieniać przepisy i realizować edukację prawną?

Czym jest Teatr Legislacyjny?

Teatr Legislacyjny (dalej: TL) jest stosunkowo mało znaną w Polsce metodą pracy nad zmianą prawa. Pozwala on prowadzić dyskusję nad zmianami norm spisanych w różnych dokumentach (ustawach, zarządzeniach, regulaminach, statutach itp.) przy pomocy pokazu spektaklu teatralnego. Celem jest zebranie pomysłów i propozycji na konkretne zapisy legislacyjne, które będą trafnie odpowiadały na potrzeby społeczne.

TL to jedna z technik Teatru Uciśnionych (dalej: TU), stworzona przez brazylijskiego reżysera Augusto Boala, który przy wykorzystaniu teatru chciał stworzyć przestrzeń do dyskusji o istniejących opresjach społecznych. **W TU grupa osób tworzy historię sceniczną, w której opowiada o jakiejś trudności – opresji, której sama doświadcza.** Boal opresje rozumiał jako niesprawiedliwość, której doświadczamy w wyniku nierówności obecnych w społeczeństwie, np. na poziomie płci, przynależności etnicznej itp. **Kiedy zauważył, że część opresji wynika z norm prawnych, stworzył technikę TL.** Zaczął rozwijać ją w 1989 roku, kiedy stworzył sztukę na temat mobilizacji społeczeństwa do udziału w transformacji politycznej Brazylii. Partia, którą wtedy wsparł, zaproponowała mu kandydowanie do władz Rio De Janeiro. Boal potraktował kampanię wyborczą i późniejszy czas, który spędził, pełniąc funkcję Vereadora (brazylijski odpowiednik radnego miejskiego), jako okazję, by wykorzystać metodę TU do dialogu z różnymi społecznościami Rio. Używał TL, dając wykluczonym do tej pory grupom głos i możliwość bezpośredniego uczestnictwa w procesie stanowienia prawa, które ich dotyczy.

Metoda ta nie musi być stosowana wyłącznie do zapisów prawa powszechnie obowiązującego, takiego jak akty prawa międzynarodowego czy krajowego. Może być również sposobem na partycypacyjne tworzenie statutów (np. szkolnych), regulaminów wewnętrznych czy dowolnych zasad dotyczącej jakiejś grupy, które wymagają ustanowienia lub poprawy.

W Polsce dokonanie zmiany w prawie krajowym przez osoby obywatelskie i inicjatywy oddolne jest trudne. W IX kadencji Sejmu (tj. od 12 listopada 2019 r. do 12 listopada 2023 r.) uchwalono: 506 ustaw z projektów przedłożonych przez rząd, 19 – przez prezydenta, 12 – przez Senat, 94 – przez grupy posłów partii rządzącej, 19 – przez posłów innych klubów i 12 – przez komisje sejmowe. W omawianej kadencji nie został uchwalony żaden projekt obywatelski[1].

[1] G. Kopińska, Informacje statystyczne dotyczące procesu legislacyjnego w parlamencie [w:] Polski Bezład Legislacyjny. XV raport Obywatelskiego Forum Legislacji, Warszawa 2023, s. 13.

Zmiana wewnętrznych dokumentów – jako skutek pokazów spektakli TL i wypracowanych w ich trakcie propozycji – jest bardziej realna, zwłaszcza jeśli w ten proces zostaną włączone osoby decyzyjne, np. władze danej instytucji. Dodatkowo uczestnictwo w procesie tworzenia spektaklu oraz w jego pokazach zwiększa wiedzę prawną o danym przepisie czy obszarze prawnym – a jak mówi paremia prawnicza, wyrażająca jedną z podstawowych zasad prawa: *ignorantia iuris nocet* (łac. nieznanostwo prawa szkodzi). Metoda TL moze być wykorzystywana równiez jako narzêdzie edukacji prawnej i przyczyniać siê do budowania spo³eczeñstwa obywatelskiego. Wg raportu badawczego pn. Teatr Legislacyjny jako forma aktywnoœci obywatelskiej[2].

[2] Raport badawczy z projektu „Prawo na scenê – Rozwój Teatru Legislacyjnego w Ma³opolsce”, realizowanego przez Stowarzyszenie Praktyków Dramy STOP-KLATKA w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Polanda, finansowanego przez Islandiê, Lichtenstein i Norwegiê z funduszy EOG w ramach Projektu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny.

TL stanowi przejaw zaangażowania obywatelskiego i ma pozytywny wpływ na jego wzrost u poszczególnych jednostek: wszystkie osoby uczestniczące w badaniu przyznały, że TL ma pozytywny wpływ na wzrost zaangażowania obywatelskiego, a 81,3% zadeklarowało, że udział w procesie pozytywnie wpłynął na ich zaangażowanie obywatelskie[3].

Kto tworzy Teatr Legislacyjny?

Główną ideą TU jest oddanie głosu osobom uciśnionym, w koncepcji Augusto Boala – osobom w opresji. Boal pracował głównie z grupami, których głos w społeczeństwie jest słyszalny mniej lub wręcz wcale (np. z osobami wykluczonymi z procesów decyzyjnych), chciał, żeby same pokazywały istotne problemy, które ich dotyczą. Zgodnie z tą ideą w TU historie sceniczne tworzone są przez grupy, których dotyczy dany temat czy które doświadczają danej opresji.

[3] B. Bodziński-Guzik, R. Stożek, Teatr Legislacyjny jako forma aktywności obywatelskiej. Raport badawczy z projektu, Kraków 2023, s. 17, <https://stop-klatka.org.pl/?ddownload=10589> [dostęp z dnia 26.01.2024 r.]

Twórca tej metody opracował ćwiczenia, bazujące na naturalnej umiejętności człowieka do wchodzenia w role, i na ich podstawie osoby uczestniczące układają scenariusz spektaklu. Historia sceniczna bazuje na własnych doświadczeniach i refleksji osób z grupy i opowiada o realnych trudnościach i problemach, z którymi się mierzą. W TL wyzwania te muszą wynikać z istniejących zapisów prawnych lub braku takich uregulowań.

Boal proponuje sięgać do trzech podstawowych narzędzi: słowa, dźwięku i obrazu. Zgodnie z założeniami TU, bycie w roli twórcy/ twórczyni jest dostępne dla każdej osoby – nie jest zastrzeżone tylko dla osób zawodowo zajmujących się sztuką.

Osoby uczestniczące eksplorują temat za pomocą słów (pisząc wiersze i teksty utworów muzycznych), pracując własnym ciałem (tworząc z nich obrazy, rzeźby czy improwizacje), rysują lub tworzą kolaże, skupiają się na dźwiękach związanych z doświadczaną opresją (szukają ich, tworzą melodie i utwory). Finalnym produktem jest krótka historia pokazująca mechanizm doświadczanej przez nich opresji.

Ważne jest, żeby ta kilkuczenowa opowieść była realna, opowiadała o tym, czego rzeczywiście doświadcza dana grupa czy społeczność. **Proces powstawania spektaklu prowadzony jest przez osobę/ osoby trenerskie, tzw. jockerów/ jockerki,** którzy są przeszkoleni do pracy tą metodą. Nie są to reżyserzy i reżyserki teatralne – nie kierują, tylko towarzyszą osobom w procesie twórczym i pomagają stworzyć historię sceniczną z wypracowanych efektów pracy artystycznej.

Pokazy spektakli TU mają dwuetapową konstrukcję. Najpierw widownia ogląda przygotowaną przez grupę historię, opowiadającą o spotykającej ich opresji. Prawdziwość historii pokazanej w spektaklu jest impulsem do dyskusji. Kiedy widzowie i widzki nie zgadzają się na taki przebieg wydarzeń, jaki zobaczyli/ły, i mają świadomość tego, że tak się dzieje naprawdę – zyskują motywację do zmiany i testowania różnych strategii i rozwiązań. **Widownia ma możliwość rozmowy o tym, co zobaczyła, jak również wejścia w rolę postaci i przetestowania własnych pomysłów na inne porządzenie sobie w zaprezentowanych sytuacjach.**

Całość procesu prowadzi osoba facylitująca – wspomniany/ a wcześniej joker/ ka – której zadaniem jest łączenie publiczności z przestrzenią sceniczną: prowadzenie rozmowy z widzami i widzkami, jak również zapraszanie ich do przedstawiania swoich pomysłów w improwizacji z postaciami z historii.

Podczas pokazu TL obecne są również osoby eksperckie, które na co dzień zajmują się prawem związanym z przedstawianą opresją. Publiczność ma możliwość dyskusowania nad zmianami legislacyjnymi i zapisywania swoich propozycji, których celem jest likwidacja lub zmniejszenie opresji pokazanej w spektaklu. Te propozycje trafiają do osób eksperckich, które w dalszej części omawiają zgłoszone pomysły i poddają je dalszej dyskusji. Ostatnim elementem pokazu może być głosowanie nad wypracowanymi podczas spektaklu zmianami legislacyjnymi, aby zobaczyć, na ile osoby z publiczności się z nimi zgadzają.

Jak przeprowadzić proces Teatru Legislacyjnego?

Jeśli w Waszej instytucji widzicie obszar prawny, w ramach którego warto dokonać zmiany, możecie sięgnąć do metody Teatru Legislacyjnego:

- 1** Aby go przeprowadzić, w pierwszej kolejności trzeba **zrekrutować grupę osób chcących stworzyć historię sceniczną**. Można to zrobić w dwojaki sposób: po pierwsze przy okazji pracy z chętnymi osobami z grupy społecznej, której jakiś zapis prawny dotyczy, np. w przypadku pracy nad regulaminem samorządu szkolnego będą to uczniowie i uczennice placówki oświatowej. Drugą możliwością jest znalezienie osób, które zainteresowane są obszarem prawnym, w którym chcecie dokonać zmiany, np. kiedy chcecie stworzyć zasady wolontariatu szkolnego, do grupy mogą zgłosić się: uczniowie i uczennice, nauczyciele/ki, przedstawiciele/ki organizacji pozarządowych, beneficjenci/ki NGO-sów itd. Optymalna liczebność takiej grupy to od 8 do 14 osób.

2 **Proces TL** powinien być przeprowadzony przez jockera/kę TU – najlepiej jeśli grupę prowadzą dwie osoby trenerskie, co pozwala w pełni zadbać o potrzeby osób uczestniczących. Etap ten trwa zazwyczaj od 30 do 40 godzin dydaktycznych. Dobrze jest również zadbać o stałą obecność eksperta prawnego w procesie budowania spektaklu TL. Daje to osobom uczestniczącym możliwość weryfikowania swoich przekonań i wątpliwości związanych z możliwościami prawnymi, co przyczynia się do zwiększenia spokoju i potwierdzenia rzetelności podejmowanych działań.

3 Kolejnym krokiem jest **organizacja kilku pokazów spektakli**. Liczebność osób na widowni powinna oscylować między 20 a 40 osób. Wśród tych osób nie muszą znajdować się jedynie osoby zainteresowane tematem lub należące do przedstawicieli grupy tworzącej spektakl. Różnorodność na widowni sprzyja znajdowaniu szerszego spektrum rozwiązań, często osoby, które na co dzień nie mają nic wspólnego z danym tematem, proponują rozwiązania nieoczywiste, “out of the box”.

Rezultatem pokazów spektakli, wykorzystywanym do dalszej pracy nad zapisami prawnymi, są pomysły na zmiany legislacyjne, zaproponowane przez widownię (ustnie lub pisemnie).

4

Ostatnim etapem pracy w nurcie TL jest praca „komórki metabolizującej”, jak Augusto Boal nazywał grupę prawników i prawniczek, którzy są ekspertami/kami w danej dziedzinie prawa. Zadaniem tej grupy jest praca nad propozycjami wniesionymi przez publiczność oraz przełożenie ich na rekomendacje, które są możliwe do wdrożenia w danym porządku prawnym czy w danej instytucji.

Przykłady wykorzystania Teatru Legislacyjnego.

Stowarzyszenie Praktyków Dramy STOP-KLAKA od 2015 roku wykorzystuje TL w angażowaniu widowni w rozmowie o zmianie prawa.

Trenerki STOP-KLATKI przeprowadziły procesy z młodzieżą z dwóch warszawskich liceów i stworzyły z nimi spektakle TL o normach i przepisach, które postrzegają jako opresyjne dla osób uczniowskich. Pierwszy ze spektakli dotyczył przepisów związanych z pracą zarobkową i możliwością uzyskania prawa jazdy przez osoby poniżej 18 roku życia, a drugi – opresyjnych zapisów statutu szkolnego. Każdy z nich był zaprezentowany społecznościom szkolnym: osobom uczniowskim, chętnym nauczycielom/kom oraz rodzicom. Uczniowie i uczennice stawali się widzo-aktorami/kami: dyskutowali o przedstawionych na scenie sytuacjach, mogli wejść w interakcję i zaproponować nowe brzmienie zapisów, które uznawali za niesprawiedliwe.

Scena i widownia stały się przestrzenią do partycypacyjnego tworzenia prawa. Pracę metodą TL osoby trenerskie z powodzeniem wykorzystwały również z seniorami i seniorkami z Rad Seniorów. Tematem było opracowywanie polityki senioralnej na Mazowszu, z uwzględnieniem ważnych tematów i doświadczanych opresji. Powstały trzy spektakle, które zaprezentowano szerokiej publiczności z gmin wiejskich i wiejsko-miejskich województwa mazowieckiego.

Metodę TL wykorzystuje także Stowarzyszenie Polska. Jeden ze zrealizowanych przez nich procesów dotyczył sytuacji społeczności queerowej na Uniwersytecie Jagiellońskim. Spektakl TL powstał we współpracy z Organizacją TęczUJ, a udział wzięła grupa osób studenckich LGBTQ+. Poruszono problemy, z którymi mierzy się ta grupa, np. w związku z mieszkaniem w akademikach czy doświadczaniem dyskryminacji. W trakcie pokazu osoby reprezentujące uczelnię tworzyły tzw. panel legislacyjny. Wypracowane rekomendacje z TL przyczyniły się m.in. do współpracy Działu Bezpieczni UJ oraz Studenckiego Ośrodka Wsparcia i Adaptacji, w ramach której wypracowano program szkolenia dla pracowników zatrudnionych w domach studenckich, oraz pogłębionej analizy postulowanych działań.

Chcecie wykorzystać Teatr Legislacyjny w swojej instytucji?

Teatr Legislacyjny jest w Polsce wciąż nową metodą. Może być wykorzystywany zarówno w procesach stanowienia prawa, jak również na rzecz budowania postaw obywatelskich, oddawania głosu uciśnionym zmianami prawa oraz uczenia osób obywatelskich partycypacji w tworzeniu prawa.

Jeśli zdecydujecie się na pracę tą metodą i szukacie wsparcia, skontaktujcie się z **Kamillą Gryszel ze Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA:** k.gryszel@stop-klatka.org.pl.

Treść: Kamila Gryszel

Korekta i redakcja: Warsztat Ogarniaczki Paula Olejniczak

Identyfikacja graficzna i skład: Mira Larysz

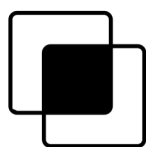
Autorstwo zdjęć: Marcin Jan Nalepa

Publikacja powstała w ramach projektu „**Włącznik - tworzenie przestrzeni dla młodych warszawiaków w miejskich instytucjach**”, współfinansowanego przez m.st. Warszawa.

projekt współfinansuje
miasto stołeczne
Warszawa

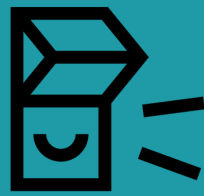
Fundacja Pole Dialogu powstała w 2011 roku, aby wspierać udział obywateli i obywaterek w życiu publicznym. Obecnie jest jedną z najbardziej doświadczonych organizacji działających w tym obszarze. Wspieramy dialog obywatelski i włączamy ludzi do rozmów o ważnych sprawach publicznych. Więcej na poledialogu.org.pl

**fundacja
pole dialogu**

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe.

Warszawa 2024

Włącznik

